

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ РЕАЛЬНИХ І ПОТЕНЦІЙНИХ “ТОЧОК ЗРОСТАННЯ” В ЕКОНОМІЦІ

У статті подано рекомендації щодо впровадження державного механізму реалізації принципу соціальної відповідальності через здійснення відносин власності на засоби виробництва в Україні, а саме: вибір напрямку для формування “точок зростання” для регіонів з різними стратегіями розвитку. Для інноваційних, містоутворюючих підприємств, реальних і потенційних “точок зростання” рекомендовано впровадження організаційно-правової форми “інноваційне народне підприємство”. Досліджено поняття “точка зростання”, яке є поширеним за відсутності його точного розуміння. Під “точками зростання” в економіці запропоновано розуміти напрями діяльності, у яких існує нелінійна залежність між витратами й результатами, або нелінійний вид зростання ефективності. Визначено, що функція держави в процесі стимулювання економічних “точок зростання” в термінах синергетики полягає у виявленні параметра порядку та забезпеченні його функціонування шляхом впливу на керуючі параметри системи.

Ключові слова: регіональний аспект, механізм, принцип соціальної справедливості, “точки зростання”, економічна система.

Регіональний аспект упровадження механізму реалізації принципу соціальної справедливості через здійснення відносин власності на засоби виробництва в Україні передбачає виявлення регіонів з вираженою інноваційною стратегією розвитку, а також вибір напрямку для формування “точок зростання” для регіонів з іншими видами стратегій розвитку. Для інноваційних, містоутворюючих підприємств, реальних і потенційних “точок зростання” рекомендовано впровадження організаційно-правової форми “інноваційне народне підприємство”.

Мета статті – вивчити формування державою реальних і потенційних “точок зростання”, що становлять механізм стимулювання самоорганізації економічної системи.

Поняття “точки зростання” є досить поширеним, при цьому не існує його чіткого визначення, тому конкретизуємо. Під “точками зростання” в економіці будемо розуміти напрями діяльності, у яких існує нелінійна залежність між витратами й результатами, або нелінійне зростання ефективності. Саме нелінійність як властивість самоорганізованих систем забезпечує можливість переходу процесу на новий якісний рівень свого розвитку. Зазвичай ідеться про наявність сформованих необхідних умов (наявність потенціалу) і відсутність достатніх (необхідних ресурсів), при забезпеченні яких досягається ефект резонансу, різке вивільнення наявного потенціалу.

Спонтанно виникають макроскопічні структури, що описуються параметрами порядку, а вплив оточення – контрольними (керуючими) параметрами. Складну багаторозмірну динаміку системи описують за допомогою невеликої кількості параметрів поряд-

ку, демонструючи просту поведінку. Згідно з принципом підпорядкування синергетики, параметри порядку детермінують поведінку окремих частин або елементів системи. Перевага опису поведінки складних систем шляхом визначення параметрів порядку й застосування принципу підпорядкування полягає в істотній редукції ступенів свободи, у величезному стисненні інформації. Можливе вирішення як прямого, так і зворотного завдання: визначення параметрів порядку складної системи і, навпаки, відновлення поведінки цієї системи за відомими параметрами порядку [1].

Функція держави в процесі стимулювання економічних “точок зростання” в термінах синергетики полягає у виявленні параметра порядку та забезпеченні його функціонування шляхом впливу на керуючі параметри системи (рис. 1).

Державний вплив на процес становлення “точок зростання” в економіці може бути непрямим, заснованим на формуванні інфраструктури для успішного виділення параметрів порядку в системі. Як економічні механізми цього напрямку державного регулювання виступають: фіскальна, кредитно-грошова, інвестиційна та митна політика держави. Заходи, що проводять у зазначених напрямках державного регулювання, змінюють значення керуючих параметрів економічної системи, що, при досягненні певного критичного значення, може привести систему в якісно новий стан. Наприклад, процес виведення фінансових коштів з тіньового обігу може бути інертний до зміни податків до певного значення, однак при досягненні критичної позначки залежність між зниженням податків і податковими надходженнями може мати нелінійний характер та збільшитися радикально.

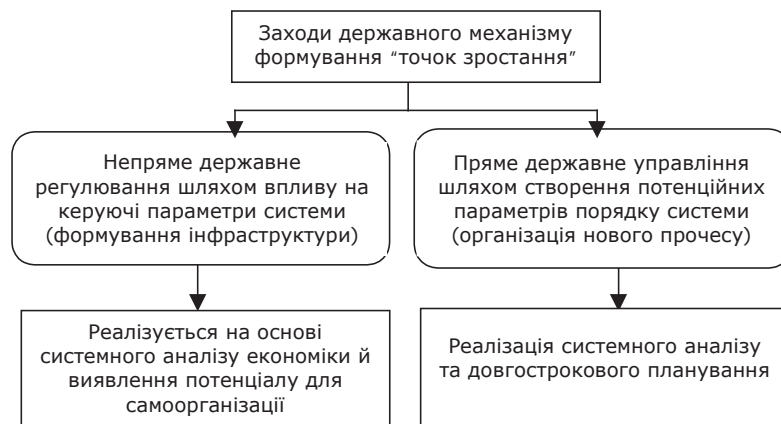

Рис. 1. Формування "точок зростання" в економіці

Другий тип державного управління формуванням "точок зростання" є прямим, заснованим на створенні параметрів порядку системи. Як механізми цього напряму виступають науково-технічна політика держави, структурна та промислова політика. Процес формування "точки зростання" в економіці має стратегічний характер, тому запропоновані економічні механізми також передбачають стратегічний аспект розгляду.

Як приклад застосування цих підходів доцільно навести формування державою:

- малих інноваційних фірм при університетах на конкурентній основі, закритих лабораторій, які являють собою "точки зростання" в науково-технічному розвитку суспільства;
- великих і середніх високотехнологічних підприємств як основи для формування регіональних кластерів – "точки зростання" в економіці.

Кластер – це група географічно локалізованих взаємозалежних компаній – постачальників обладнання, комплектуючих, спеціалізованих послуг, інфраструктури, науково-дослідних інститутів, ВНЗ та інших організацій, які доповнюють одне од-

ного й підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера загалом [2].

Батьком так званого кластерного підходу до визначення конкурентоспроможності вважають професора Гарвардської школи бізнесу Майкла Портера. За його твердженням, найбільш конкурентоспроможні галузі розвиваються за принципом кластерів, підтримка створення кластерів збільшує конкурентоспроможність і більшої частини компаній у кластерах, і економіки в цілому.

Згідно з М. Портером, як правило, конкурентна перевага країн є результатом взаємодії чотирьох взаємопов'язаних розширених факторів і взаємодій між компаніями в цих кластерах (рис. 2). Уряд у моделі М. Портера виконує роль каталізатора: він повинен заохочувати або навіть спонукати компанії до того, щоб підвищувати рівень своєї конкурентної ефективності. На ранньому етапі, як вважає М. Портер, головне завдання уряду – поліпшення інфраструктури та усунення несприятливих умов, потім його роль повинна концентруватися на усуненні обмежень до розвитку інновацій.

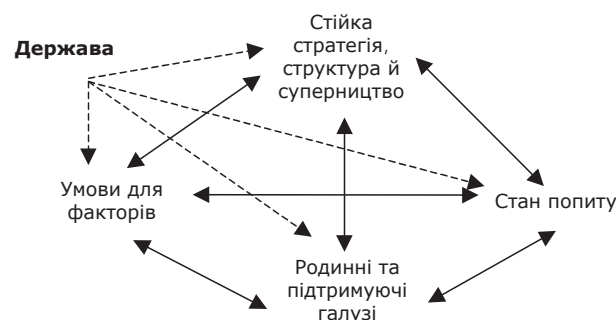

Рис. 2. Модель формування конкурентних переваг для національної економіки (за М. Портером) [3]

Із часом кластери, які утворювалися виключно завдяки "невидимій руці ринку",

уряди стали вирощувати штучно й домоглися в цьому певних результатів. Напри-

клад, за даними Гарвардської школи бізнесу, в економіці США більше ніж 32% зайнятості, не включаючи бюджетний сектор, забезпечують кластери. В економіці Швеції, яка набагато менше від американської, але більш відкрита, у кластерах зайнято 39% працездатного населення, не включаючи бюджетників. Цікаво зазначити, що рівень продуктивності праці та заробітної плати в кластерах істотно вище, ніж у середньому по країні. Так, в усередненому американському штаті, де виробничі сектори, організовані за принципом кластерів, експортують товари та/або послуги за межі регіону, зарплата на 29% більше від середньоамериканської.

Водночас продуктивність праці в таких секторах вище від середньодержавної на 44%. Більше того, як стверджують у тій же Гарвардській школі бізнесу, кластерний сектор є головною рушійною силою розвитку секторів, які обслуговують локальний ринок. Але, мабуть, головним спостереженням М. Портера є таке: чим більш розвинені кластери в окремій країні, тим вище у цій країні рівень життя населення й конкурентоспроможність компаній.

Це змушує уряди окремих країн витрачати величезні ресурси на "вирощування" кластерів. Кластерну політику проводять у багатьох розвинутих країнах: Японії і Південній Кореї, Сінгапурі та Фінляндії, Швеції та Канаді. Наприклад, уряд Франції в 2005 р. прийняв програму розвитку 60 кластерів на три роки вартістю € 1,5 млрд. У Великобританії £ 15 млн витратили тільки на фонд, який фінансуватиме створення інноваційних кластерів. А уряд Казахстану в 2004 р. запустив проект диверсифікації економіки саме через створення кластерів. Втім, як стверджують експерти консалтингової компанії Bauman Innovation, кластерна політика в окремо взятій країні залежить від специфіки економічної політики, яку проводить уряд [4].

Сьогодні в Україні існує кілька "спонтанних" кластерів, утворених навколо ключових галузей промисловості (хімічний, металургія, машинобудування тощо). Але ці структури ще дуже "тендітні" й напевно чи можуть зрівнятися зі справжніми кластерами з добре налагодженою системою взаємозв'язків. Найбільшу проблему українських потенційних кластерів становить відсутність внутрішньогалузевої конкуренції, малі масштаби взаємодії великих підприємств з підприємствами малого та середнього бізнесу.

Експерти виділяють дві основні моделі, у межах яких здійснюється кластерна політика в окремих країнах, – ліберальну й дирижистську. Ліберальна кластерна стратегія характерна для тих країн, які за традицією проводять ліберальну економічну політику й багато віддають на відкуп рин-

ку. Це США, Великобританія, Австралія та Канада. Дирижистську кластерну політику, відповідно, проводять влади тих країн, які активно залучені в економічне життя країни. Серед них, наприклад, Франція, Корея, Сінгапур, Японія, Швеція, Фінляндія, Словенія.

Виділяють три принципові відмінності дирижистської моделі кластерної політики від класичної ліберальної. Перша полягає у виборі пріоритетів. Дирижисти на державному рівні вибирають галузеві та регіональні пріоритети й ті кластери, які мають намір розвивати. Наприклад, уряд Кореї виділив п'ять територіальних галузевих кластерів і наділив їх чіткою спеціалізацією. Уряд Казахстану також визначив конкретні кластери, поставивши на чільне місце при цьому те, що вони не повинні бути пов'язані з видобутком і переробкою природних ресурсів. Ліберальна ж кластерна політика вирощує кластери, які спочатку були сформовані ринком. Друга відмінність полягає в тому, що дирижисти цілеспрямовано створюють інфраструктуру для пріоритетних кластерів: філії університетів, науково-дослідні інститути, аеропорти, дороги тощо. Ліберальні уряди, навпаки, украй рідко беруть участь у створенні інфраструктури для кластерів. Третя, принципова відмінність дирижистської кластерної політики від ліберальної виражається роллю регіону, де створений кластер. Дирижисти самостійно вибирають регіон для створення кластера, а також визначають обсяг його фінансування. Ліберали ж створюють стимули для регіональних влад, на яких лежить уся відповідальність за створюваний кластер. Наприклад, у США департамент економічного розвитку, що відповідає за регіональну політику, фінансує дослідницькі проекти, мета яких – виявлення кластерів, і надає спеціальні гранти окремим штатам на розвиток кластерів, зокрема в депресивних регіонах [5].

Висновки. Таким чином, дирижистський підхід з боку держави спрямований на формування параметра порядку нової економічної системи, а ліберальний – на актуалізацію керуючих параметрів, які приводять систему в стан самоорганізації, тобто самостійного виділення параметра порядку. Логічним є таке твердження: чим менш розвинена економічна культура членів суспільства, чим менше їх рівень освіти й досвіду функціонування в конкурентному середовищі, тим більше виправданий дирижистський підхід держави до створення кластерів, ніж ліберальний.

Резюмуючи вищевикладене, доцільно відзначити непрямою і прямою шляхи формування державою реальних і потенційних "точок зростання", що становлять механізм стимулювання самоорганізації у сфері економіки (рис. 3).

Рис. 3. Варіанти алгоритму формування "точок зростання" в економіці

Регіональний аспект дає змогу виділити регіони, у яких розвинені високотехнологічні галузі промисловості: Київська, Харківська та Львівська області України. Для решти регіонів доцільне впровадження моделей формування "точок зростання", реалізоване переважно дирижистським способом у промислових регіонах країни, і інфраструктурним – у сільськогосподарських.

Список використаної літератури

1. Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org>.

2. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
3. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – Москва, 2005. – 608 с.
4. Паршаков Е. А. Экономическое развитие общества. Концепция кооперативного социализма. Историческое исследование / Е. А. Паршаков. – 2-е изд. – Москва : ЛКИ, 2008. – 440 с.
5. Технологічна модернізація промисловості України / за заг. ред. Л. І. Федулової. – Київ : Ін-т економ. та прогнозів, 2008. – 472 с.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2015.

Овчаренко Р. В. Формирование государством реальных и потенциальных "точек роста" в экономике

В статье представлены рекомендации по внедрению государственного механизма реализации принципа социальной ответственности посредством осуществления отношений собственности на средства производства в Украине, а именно: выбор направления для формирования "точек роста" для регионов с различными стратегиями развития. Для инновационных, градообразующих предприятий, реальных и потенциальных "точек роста" рекомендуется внедрение организационно-правовой формы "инновационное народное предприятие". Исследовано понятие "точка роста", которое является распространенным при отсутствии его точного понимания. Под "точками роста" в экономике предложено понимать направления деятельности, в которых существует нелинейная зависимость между затратами и результатами, либо нелинейный вид роста эффективности. Определено, что функция государства в процессе стимулирования экономических "точек роста" в терминах синергетики заключается в выявлении параметра порядка и обеспечении его функционирования путем влияния на управляющие параметры системы.

Ключевые слова: региональный аспект, механизм, принцип социальной справедливости, "точки роста", экономическая система.

Ovcharenko R. Formation of state Real and Potential "Growth Points" in the Economy

In the article recommendations concerning introduction of state mechanism of realization of the principle of social responsibility by means of implementation of the relations of property on means

of production in Ukraine are considered, namely: a choice of direction for formation of points of growth for regions with various strategies of development. For the innovative, city-forming enterprises, real and potential points of growth introduction of the organizational and legal form "innovative national enterprise" is recommended. The concept "growth point" which is widespread at absence of its exact understanding is investigated. It is offered to understand points of growth as directions of activity in which there is a nonlinear dependence between expenses and results, or a nonlinear type of growth of efficiency. It is defined that function of the state in the course of stimulation of economic points of growth, in terms of synergetic, consists in a finding of a parameter of an order and ensuring its functioning by influence on operating parameters of system. State influences on a process of formation of points of growth in economy can be indirect, based on formation of infrastructure for successful allocation of parameters of an order in system. Economic mechanisms of this direction of state regulation are: fiscal, credit and monetary, investment and customs policy of the state. Actions which are carried out in the specified directions, change values of the operating parameters of economic system that, at achievement of a certain critical level, can bring systems into qualitatively new state. Other type of public governance on formation of points of growth is direct and is based on creation of parameters of an order of system. Scientific and technical, structural and industrial policy of the state act as mechanisms of realization of this direction. Process of formation of points of growth in economy has strategic character and therefore the offered economic mechanisms assume strategic aspect of consideration. It is proved that today in Ukraine there are some spontaneous clusters formed around key industries (chemical, metallurgy, mechanical engineering, etc.). However these structures are still very vulnerable and can be hardly compared to the real clusters with well-adjusted system of interrelations. The greatest problem of the Ukrainian potential clusters is made by lack of the intra-branch competition, small scales of interaction of the big enterprises with the enterprises of small and medium business.

Key words: the regional dimension, mechanism, the principle of social justice, "points of growth", economic systems.